

**TAKÁCS CSABA KÉMIA EMLÉKVERSENY,
X. - XII. osztály, I. forduló - megoldás
2009 / 2010 –es tanév, XV. évfolyam**

1. a) Sz. 1854; szerves kémiai katalízis és olajok hidrogénezése zsírokká; (0,2 p)
Kémiai Nobel-díj: 1912. (0,2 p)
- b) Sz. 1807; antracén felfedezése; karbolsav azonosítása a fenollal; szerves gyökök
elmélete. (0,4 p)
- c) Sz. 1887; a rendszám felfedezése. (0,3 p)
- d) Sz. 1837; a nem ideális gázok állapotegyenlete; intermolekuláris kölcsönhatás;
elektrolítos disszociáció. (0,4 p)
Fizikai Nobel-díj, 1910. (0,2 p)
- e) Sz. 1817; szénhidrogének szintézise (Würtz-reakció); szerves N-tartalmú vegyületek,
szénhidrogének , glikolok vizsgálata. (0,3 p)
- f) Sz. 1701; A „0” fokot a víz forráspontjához, 100 fokot a víz fagyáspontjához
rendelte. (Ma ez éppen fordítva használatos!) (0,4 p)
- g) Sz. 1852; a rádióaktivitás felfedezője; Fizikai Nobel-díj: 1903. (0,4 p)
- h) Sz. 1908; a radiokarbon kormeghatározás módszerének kidolgozója; (0,2 p)
Kémiai Nobel-díj: 1960. (0,2 p)
- i) Sz. 1904; hozzájárult a molekulák és szabadgyökök geometriájának
meghatározásához. Kémiai Nobel-díj: 1971. (0,4 p)
2. a) A Fülöp-szigeteken termő egyik kókuszdióban a n-heptán, C₇H₁₆, fordul elő. (0,5 p)
- b) Feltehetőleg a „petróleumdió” nevet azért kapta, mert a petróleumban előforduló egyik
komponenst tartalmazza. A petróleumot elsősorban fűtésre használják és ennek
megfelelően a petróleumdiót is erre használhatják a benne lévő heptán tartalma miatt
(C₇H₁₆ - folyékony). (1,0 p)

3.

O.sz. /elem	+6	+5	+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	-5	-6
C			CO ₂	(COOH) ₂	CO	(CHO) ₂	CH ₂ O	C ₂ H ₂	C ₂ H ₄	C ₂ H ₆	CH ₄		
N		N ₂ O ₅	NO ₂	N ₂ O ₃	NO	N ₂ O		NH ₂ OH	N ₂ H ₄	NH ₃			
S	SO ₃	S ₂ F ₁₀	SO ₂	H ₂ S ₂ O ₄	H ₂ S ₂ O ₃	S ₂ Cl ₂		H ₂ S ₂	H ₂ S				

(25x0,15 = 3,75 p)

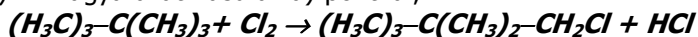
4. a) Az alkánokat fény jelenlétében klórozva (vagy brómozva) szubsztitúció történik.
Monohalogén-származék ⇒ egy H-atom /molekula helyettesíthető egy
halogénatommal/molekula.

Mivel **csak egyetlen termék** képződik, így a **kiinduló alkán szimmetrikus szerkezetű kell legyen** (=bármelyik C-atomon levő H-atom helyettesítésével azonos szerkezetű termék képződik). (1,0 p)

2,2-dimetil-propán = neopentán (0,75 p)

b) - magyarázat: lásd az a)-pontnál;

2,2,3,3-tetrametil-bután (1,0 p)

c) - **magyarázat: lásd az a)-pontnál;** (0,25 p)

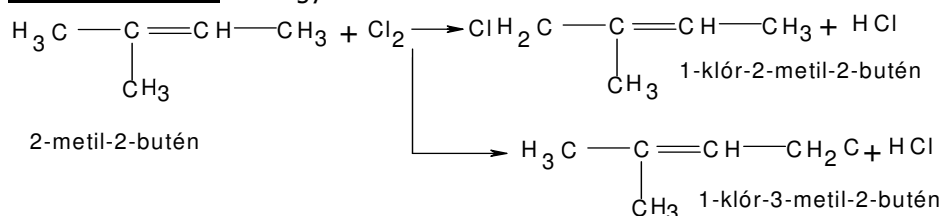

ciklopentán

(0,75 p)

d) Az **allilhelyzetű klórozás** során a **kettőskötésű C-atomok melletti telített C-atomon** történik **szubsztitúció**. (0,5 p)

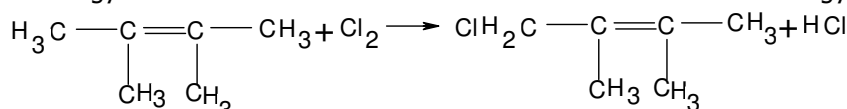
A **Cl-tartalmú C-atomok rendűsége azonos** $\Rightarrow$ ezek a **kiinduló szénhidrogénben is azonos rendűek** kell legyenek. (0,25 p)

(0,25 + 2x0,75 p = 1,75 p)

e) **Magyarázat: lásd a d).pontnál!** (0,25 p)

Mivel egyetlen termék keletkezik $\Rightarrow$ szimmetrikus szerkeze alkén kell legyen:

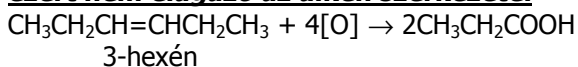

2,3-dimetil-2-butén

1-klór-2,3-dimetil-2-butén

(1,0 p)

f) A szénhidrogén **szimmetrikus szerkezetű alkén** kell legyen, mert a **megadott reagens erélyes oxidálószer**, amely elbontja a molekulát; **mivel a termék csak 3 C-atomos, ezért nem elágazó az alkén szerkezete.** (1,0 p)

3-hexén

(0,75 p)

5. a)

(6,25 p)

Vegyület neve vagy reakció	Összevont szerkezeti képlet (vegyület vagy termék)	Sigma-elektronok száma / molekula	pi-elektronok száma / molekula	Nemkötő elektron-párok száma / molekula
(1) $CH_4 + 3Cl_2 \rightarrow \dots$	$CHCl_3$ 0,1	8 0,25	0 0,1	9 0,3
(2) 2,2,4,6,6-pentametil-heptán	$C_{12}H_{26}$ 0,2	74 0,3	0 0,1	0 0,1
(3) propén enyhe oxidációja $\rightarrow \dots$	$CH_2(OH)-CH(OH)-CH_3$ 0,1	24 0,3	0 0,1	4 0,3
(4) kloroprén	$CH_2=CCl-CH=CH_2$ 0,3	18 0,3	4 0,3	3 0,3

(5) 1-butén allil-helyzetű klórozása →	$CH_2=CH-CHCl-CH_3$ 0,1	22 0,3	2 0,3	3 0,3
(6) 1,3-butadién + HOCl (1:1 mólarány) →	$ClCH_2-CH=CH-CH_2OH$ 0,1	24 0,3	2 0,3	5 0,3
(7) propén + ClF → . . . . . (Magyarázat)	$ClCH_2-CHF-CH_3$ 0,1	20 0,3	0 0,1	6 0,3

- b) (1) $CH_4 + 3Cl_2 \rightarrow CHCl_3$ (kloroform) + 3HCl (0,6 p)
 (3) $H_2C=CH-CH_3 + [O] + H_2O \rightarrow HOCH_2-CH(OH)-CH_3$ (1,2-propándiol) (0,6 p)
 (5) $H_2C=CH-CH_2-CH_3 + Cl_2 \rightarrow H_2C=CH-CHCl-CH_3 + HCl$ (3-klór-1-butén) (0,6 p)
 (6) $H_2C=CH-CH=CH_2 + HOCl \rightarrow ClCH_2-CH=CH-CH_2OH$ (0,6 p)
1-klór-4hidroxi-2-butén vagy 1-klór-2-butén-4-ol (0,2 p)
 (7) - a **ClF - interhalogenid** ugyanolyan **poláris molekula**, mint pl. a HCl, amely az **aszimmetrikus alkének esetében a Markovnyikov szabály szerint addicionálódik**: ClF - molekulában a **F-atom a negatív pólus** (legelektromegatívabb elem). (0,2 p)
 $H_2C=CH-CH_3 + ClF \rightarrow ClCH_2-CHF-CH_3$ (1-klór-2-fluór-propán) (0,6 p)

6. a) Azonos hőmérsékletű, nyomású és térfogatú gázok **azonos számú molekulákat tartalmaznak**. (1,0 p)
 $(p_1V_1=n_1RT_1 \text{ és } p_2V_2=n_2RT_2 ; p_1=p_2; V_1=V_2; T_1=T_2; \Rightarrow n_1 = n_2)$.

- b) A száraz levegőben O_2 és N_2 molekulák találhatók, míg a nedves levegőben ezen kívül $H_2O_{(g)}$ molekulák is vannak.
 Az a)-válasz értelmében a **(2)-es tartályban** levő **H_2O molekulák bizonyos számú O_2 és N_2 molekula helyét foglalják** el az (1)-es tartályhoz viszonyítva. (1,0 p)
 $M(H_2O) < M(O_2)$ és $M(H_2O) < M(N_2)$ (1,5 p)
 Így a **száraz levegőt tartalmazó tartály tömege nagyobb**. (0,5 p)

7. a) - az **elegyet alkotó tagok: $a_1 > a_2 > a_3$** (0,25 p)
 - a mértani sorozat összege: $S_3 = a_1(0,25^3 - 1)/(0,25 - 1) = 1,312a_1$ (vagy: $21a_1/16$) (0,75 p)
 - az a_1 értéke: **$a_1 = 16S_3/21$** (0,25 p)
 - az a_2, a_3 értékek meghatározhatók: $a_n = a_1q^{n-1}$ -ből:
 $a_2 = (16S_3/21)(0,25) = 4S_3/21$ és $a_3 = (16S_3/21)(0,25^2) = S_3/21$ (0,5 p)
 - az elegy tf.%-os összetétele: **$a_1 = 76,16 \%$; $a_2 = 19,04 \%$; $a_3 = 4,76 \%$** (1,25 p)

- b) tf.%-os összetétel = mól-%-os összetétel (gázok esetében);
 - az elegy átlagos moláris tömege: $32 = 16M_1/21 + 4M_2/21 + M_3/21$ (0,75 p)
 - a 3 szénhidrogén egymás homológja $\Rightarrow M_3 = M_1 + 28$ és $M_2 = M_1 + 14 \Rightarrow$
 $M_1 = 28$; $M_2 = 42$; $M_3 = 56$ (1,0 p)
 - a megfelelő szénhidrogének: C_xH_y
 M_1 : **C_2H_4 , etén**; M_2 : **C_3H_6 , propén**; M_3 : **C_4H_8 , butén**. (1,0 p)

- c) - a butén polimerizációra képes izomerjeinek reakciói:
 (1) $n H_2C=CH-CH_2-CH_3 \rightarrow [-CH_2-CH(CH_2CH_3)-]_n$ (0,5 p)
 (2) $n H_3C-CH=CH-CH_3 \rightarrow [-CH(CH_3)-CH(CH_3)-]_n$ (0,5 p)
 (3) $n H_2C=C(CH_3)_2 \rightarrow [-CH_2-C(CH_3)_2-]_n$ (0,5 p)

8. a) A **tölcserben** található **polisztirol darabkák „ugrándoznak”**. (0,5 p)

- b) A **reagáló anyagokból keletkezett CO_2 -gáz** „dobja” a nagyon kis sűrűségű polisztirol darabokat: $NaHCO_3 + H_3C-COOH \rightarrow H_3C-COONa + H_2O + CO_2 \uparrow$ (0,5+1,0 p)

- c) Az általános szabály: az **erősebb** sav (bázis) **kiúzi sójából a gyengébb** savat (bázist). (0,5 p)

- d) **Szódabikarbóna.** (0,25 p)
- e) A szódabikarbónát az a)- és b)-pont jelenségei, folyamatai miatt a **sütemények készítésénél** használják, mivel **a keletkezett CO₂ „felfújja” (fellazítja) a tészta állagát** (így lesz „könnyű” a sütemény). (1,0 p)
- f) Pl. - **citromot** lehet a süteményben lévő NaHCO₃-ra csepegtetni, mivel a **citromsav is erősebb sav, mint a H₂CO₃**, így kiúzi ez utóbbi savat sójából. (0,75 p)

9. a) (4,0 p)

6 •E	3 ME	9 NZ	8 TI	5 BA	7 ŐS	1 RI	2 96	4 ID
2 EK	7 AS	5 ZÁ	1 •F	4 LM	9 K•	3 S•	6 •Ő	8 T•
4 GY	8 KE	1 ST	2 (1	6 YE	3 KU	5 ÉR	9 86	7 SZ
7 AV	4 ÉR	3 T•	6 ÉN	9 NA	5 N•	8 LE	1 CH	2)•
5 OL	1 GU	2 É•	3 KÉ	7 EL	8 ÉP	9 (1	4 •K	6 •J
8 ER	9 BE	6 DM	4 KE	2 82	1 ED	7 ZÖ	5 T•	3 VE
1 AU	5 GO	4 TÉ	7 T•	3 MI	2 9 –	6 T;	8 TE	9 5)
3 NÉ	6 RE	8 ZE	9 OL	1 RI	4 ÉL	2 18	7 R•	5 EL
9 A•	2 UL	7 OL	5 SÁ	8 •K	6 KE	4 ET	3 A•	1 •K

- b) *August Friedrich Kekulé (1829-1896) német kémikus a vegyértékelmélet kidolgozásában ért el eredményeket; Ő javasolt először szerkezeti képletet a benzolnak (1865).* (1,0 p)
- c) Kekulé megállapította, hogy a N három-, a C pedig négy vegyértékű; az alifás szénhidrogénekben a C-atomok láncot képeznek. Ő volt az, aki a szerves kémiát a C-vegyületek kémiájának definiálta. Előre látta a benzol diszubsztituált származékainak izomériáját. A benzolgyűrűben feltételezte a kettőskötések „állandó vándorlásait”. (1,5 p)

CSAK XI.-XII. OSZTÁLYOS VERSENYZŐKNEK KÖTELEZŐ FELADATOK:

10. a) A „**párnák**” alkalmazásakor a sót tartalmazó **tégelyt el kell törni a zsákban**, így **ez feloldódik** vízben és a keletkezett oldat **felmelegszik vagy lehűl** (a só természetétől függően). (1,0 p)
- b) A **CaCl₂ melegítésre** használt só, mivel az **oldáshője: ΔH = – 82,8 kJ/mol**, a negatív értékű ΔH exoterm (hőfelszabadulás) folyamatot jelöl.
Az **NH₄NO₃ hűtésre** használt só, mivel az oldáshője **ΔH = 26,2 kJ/mol**, a pozitív értékű ΔH endoterm (hőelnyelő) folyamatot jelöl. (2,0 p)
- c) **Egy mól anyag** nagyon **nagy mennyiségű oldószerben** való **feloldásakor felszabadult vagy elnyelt hő** moláris oldáshőnek nevezzük. (0,75 p)
- 11.a) Az **1850-es években csak a szerves trágyázás** adott lehetőséget az asszimilálható N bevitelére (a gazdaságok növényi és állati hulladékanyagainak felhasználása). (0,25 p)

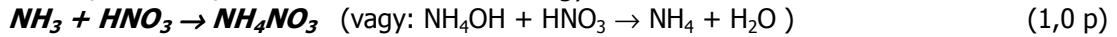
1913 – ban, az **ammónia előállításának felfedezése után**, az **ammóniumsóknak műtrágyaként való előállítása** forradalmasította a mezőgazdasági termelés hozamát. (0,5 p)

- b) Az **ammóniát** (Haber – Bosch szintézissel) **elemeiből állították elő** (magas nyomás, katalizátor): $N_2 + 3H_2 \rightarrow 2NH_3$ (0,75 p)

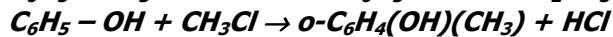
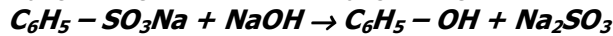
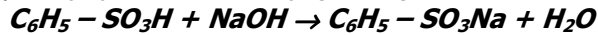
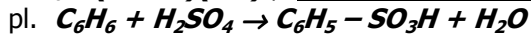
Az ammónia katalitikus oxidációja HNO_3 – t eredményez:

Az NH_3 és HNO_3 – ből keletkezett só a műtrágyában tovább növelte a N-tartalmat:

- c) **o-C₆H₄(COOH)(OH)**, **o-hidroxi-benzoészav** (0,5 p)

(Megj. bármely más, helyes előállítás azonos pontértékű).

- d) **1918 – ban** készült el az első házi használatú hűtőszekrény. (0,25 p)

Freon-22: CCl_2F_2 ; **diklór-difluor-metán**. (0,5 p)